Haft Hesar Journal of Built Environmental Studies
ISSN: 2322-5602
دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان
فصلنامه مطالعات محیطی هفت حصار

Research Article Vol. 15, No. 57, Autumn 2026, pp. 5–24

Examining Environmental Variables Affecting Citizen Presence in Abandoned Small-Scale Urban Areas (Case Study: District No.13 of Tehran)

Amine Roohi[1], Hamidreza Azemati[1]*

1. Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Rajaee Teacher Training University, Tehran, Iran..

ARTICLE INFO

HJES, 2026
Vol. 15, No. 57, pp. 5–24
Received: 2025/8/26
Accepted: 2025/10/19

Article Type:
Research Article-Case Study

Keywords:
Abandoned Urban Areas, Small-Scale Spaces, Citizen Presence, District 13 of Tehran.

Cite this article:
Roohi, A., & Azemati, H. (2026). Examining Environmental Variables Affecting Citizen Presence in Abandoned Small-Scale Urban Areas (Case Study: District 13 of Tehran). *Haft Hesar Journal of Environmental Studies*, *15*(57), 5–24.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: The city should not be understood solely as a physical construction, but as a living system that develops through its deep connection with the society that created it. It is shaped both by the tangible, spatial and structural aspects of the built environment and by the intangible dimensions of human values, beliefs, cultural practices and collective memory. In this sense, the urban landscape is a two-sided, objective–subjective phenomenon whose physical and mental dimensions cannot be separated; it carries a spirit that emerges from social interaction and civic life and evolves continuously with changing patterns of human relationships. Consequently, the success of urban spaces cannot be judged by their design or physical qualities alone, but by the extent to which they attract the presence, participation and engagement of citizens. As Whyte observed, what attracts people most to an urban space is the presence of other people, and, as Gehl emphasizes, presence has to be understood both in terms of the number of users and the duration of their stay. In contemporary cities, rapid population growth, intensified construction and the scarcity of land have increased the need for small, flexible and low-cost open spaces that can support public life. At the same time, many small vacant or abandoned plots, often without a clear owner or manager, remain unused because of their awkward location and limited dimensions. Rather than serving urban functions, these neglected spaces frequently become sites of environmental degradation, visual disorder and social harm, including crime, drug use and informal dumping. Yet, if properly designed and managed, such residual spaces could be transformed into valuable small-scale public places at a modest cost. The literature on small urban spaces, from Seymour's early classification and Whyte's observations to the typology of street plazas, corporate forecourts and transit foyers proposed by Cooper Marcus and Francis, shows that small spaces offer human scale, easy access and opportunities for short daily activities such as sitting, waiting and watching. However, the environmental conditions that make abandoned small-scale spaces attractive

* Corresponding Author's E-mail: azemati@sru.ac.ir

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

to citizens have rarely been examined empirically in Iranian cities. This study therefore addresses two questions: which environmental variables affect citizens' presence in abandoned small-scale urban areas, and how should these variables be prioritized in redesigning such spaces from the citizens' point of view? District 13 of Tehran, a dense district containing numerous underused and unsafe residual spaces, was selected as the case study.

Methodology: The research is applied in purpose and uses a mixed-methods design. In the first stage, the relevant environmental variables were extracted through qualitative content analysis of the theoretical literature and of nineteen previous empirical studies on presence in urban spaces. This analysis produced ten main variables: aesthetics and attractiveness; welfare, comfort and convenience; social interaction; security; flexibility; continuity and legibility; environmental comfort; health and hygiene; educational potential; and sense of belonging. These variables were operationalized through 30 indicators, including functional diversity, mixed land use, human scale, green space, urban graphics, gamification, temporary urban design, management and maintenance, accessibility, walkability, public transport, amenities, permeability, inclusiveness, climatic comfort, night life, lighting, collective spaces, seating and water features. In the second stage, a questionnaire containing 30 items on a five-point Likert scale (very low to very high) was distributed, both in person and online, among a sample of 381 citizens and residents of the study area. Qualitative data were collected through direct observation, photographic documentation, review of upper-level urban plans and related maps, and local surveys, which made it possible to identify and document the abandoned small-scale spaces of the district. The quantitative data were analyzed in SPSS. Because the Kolmogorov–Smirnov test showed that the data were not normally distributed and the variables were ordinal, non-parametric tests were used: Spearman's rank correlation to examine the relationships among the variables, and the Friedman test to rank the variables by their relative importance.

Results: Of the 381 respondents, 45.4% were men and 54.6% were women; the largest age group was 30–35 years (21.8%), and 70.9% were employed. The descriptive results showed that public evaluation of almost all indicators was positive, with most responses falling into the "high" and "very high" categories; security of passages and urban spaces received the highest share of "very high" responses (62.4%). The mean scores of the main variables ranged from 4.336 for security to 3.853 for educational potential. The Kolmogorov–Smirnov test was significant for all ten variables ($p < 0.05$), confirming non-normality. Spearman's test revealed positive and significant relationships between every pair of variables ($p < 0.05$). The strongest correlations were found between aesthetics and attractiveness and welfare, comfort and convenience ($r = 0.647$); between welfare, comfort and convenience and security ($r = 0.609$), environmental comfort ($r = 0.595$) and continuity and legibility ($r = 0.582$); and between continuity and legibility and both environmental comfort and health and hygiene ($r = 0.583$). The Friedman test ($\chi^2 = 208.035$, $df = 9$, $p < 0.001$) showed that the differences among the mean ranks were statistically significant. In order of priority, the variables were ranked as follows: security (6.71), environmental comfort (6.18), aesthetics and attractiveness (5.98), health and hygiene (5.66), sense of belonging (5.55), continuity and legibility (5.30), welfare, comfort and convenience (5.29), social interaction (5.17), flexibility (4.96) and educational potential (4.19). The ranking obtained from the Friedman test was largely consistent with the ranking of mean scores, and both placed security, environmental comfort and aesthetics at the top. Field observations supported these findings: many residual spaces in the district were dark, contained secluded corners, showed traces of drug users and homeless people, and were used for waste picking, which discouraged citizens from using them.

Discussion: The findings indicate that the abandoned small-scale spaces of District No.13 have disrupted spatial continuity and exposed the area to problems such as insecurity, lack of attractiveness

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

and shortage of facilities; as a result, citizens' presence in the inner fabric of the district is very limited. The strong positive correlations among all ten variables show that presence-ability is a multidimensional quality: improving one dimension, such as comfort or legibility, tends to reinforce the others. The priority given to security, environmental comfort and aesthetics suggests that citizens first need to feel safe and physically comfortable, and only then respond to opportunities for social interaction, flexible use or learning. Accordingly, interventions in such spaces should begin with eliminating unsafe corners, providing adequate lighting and night-time activity, ensuring regular management and maintenance, controlling pollution, and improving visual quality through greenery, urban graphics and water features. Assigning public uses to the identified spaces and redesigning them according to residents' priorities can transform these neglected and undefined urban areas into lively, inclusive public spaces that serve local people. Such low-cost interventions not only improve the physical and visual quality of the urban landscape but also strengthen social bonds, foster a sense of belonging and community identity, and contribute to healthier and more inclusive cities. The prioritized set of variables proposed in this study can serve as a practical framework for urban designers and municipal managers in regenerating abandoned small-scale spaces in Tehran and other dense Iranian cities.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

Haft Hesar Journal of Built Environmental Studies
ISSN: 2322-5602
فصلنامه مطالعات محیطی هفت حصار
دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

مقاله پژوهشی | شماره پنجاه و هفتم/ سال پانزدهم/ پاییز ۱۴۰۵، صفحات ۵-۲۴

بررسی متغیرهای محیطی مؤثر بر حضورپذیری شهروندان در عرصه‌های رهاشده کوچک‌مقیاس شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۳ شهر تهران)*

امینه روحی[۱]، حمیدرضا عظمتی[۱]**

۱. دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله

مطالعات محیطی هفت حصار، ۱۴۰۵
دوره ۱۵، شماره ۵۷، صفحات ۵-۲۴
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۲۷

نوع مقاله:
پژوهشی-مطالعه موردی

واژگان کلیدی:
عرصه‌های رهاشده شهری، فضای کوچک‌مقیاس، حضورپذیری شهروندان، منطقه ۱۳ تهران.

ارجاع به این مقاله:
روحی، امینه و عظمتی، حمیدرضا (۱۴۰۵). بررسی متغیرهای محیطی مؤثر بر حضورپذیری شهروندان در عرصه‌های رهاشده کوچک‌مقیاس شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۳ شهر تهران). *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۱۵(۵۷)، ۵-۲۴.

چکیده

مقدمه: شهر صرفاً کالبدی ساخته‌شده نیست، بلکه در پیوندی ناگسستنی با جامعه‌ای شکل می‌گیرد که آن را پدید آورده است. منظر شهری پدیده‌ای عینی—ذهنی است که افزون بر ابعاد فضایی و کالبدی، از ارزش‌ها، باورها و فرهنگ انسانی نیز اثر می‌پذیرد و موفقیت فضاهای شهری را با میزان حضور شهروندان در آن‌ها می‌سنجند. در شهرهای امروز، افزایش جمعیت و تراکم ساخت‌وساز، نیاز به فضاهای باز کوچک و کم‌هزینه برای ارتقای حضور شهروندان را بیش از پیش آشکار کرده است. در مقابل، زمین‌های رهاشده کوچک‌مقیاس که اغلب بی‌متولی مانده‌اند، به‌سبب موقعیت خاص و ابعاد محدود، نه‌تنها برای کاربری‌های متعارف شهری به کار نمی‌آیند، بلکه به بستری برای آسیب‌های اجتماعی و مشکلات زیست‌محیطی و بصری بدل شده‌اند. هدف این پژوهش، شناسایی و اولویت‌بندی متغیرهای محیطی مؤثر بر حضورپذیری شهروندان در این عرصه‌ها در منطقه ۱۳ شهر تهران است.

روش‌شناسی: پژوهش از نظر هدف کاربردی است و با روش ترکیبی انجام شده است. ابتدا با تحلیل محتوای منابع کتابخانه‌ای، متغیرهای محیطی مرتبط با حضورپذیری استخراج شد؛ سپس بر پایه این متغیرها پرسش‌نامه‌ای ۳۰ گویه‌ای با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت تهیه و میان نمونه‌ای ۳۸۱ نفری از شهروندان و ساکنان محدوده توزیع شد. داده‌ها با نرم‌افزار SPSS و با آزمون کولموگروف—اسمیرنوف، همبستگی اسپیرمن و رتبه‌بندی فریدمن تحلیل شدند و مشاهده مستقیم و مستندسازی تصویری فضاهای رهاشده نیز به‌عنوان داده‌های کیفی مکمل به کار رفت.

یافته‌ها: توزیع داده‌ها نرمال نبود و میان همه متغیرها، دوبه‌دو، همبستگی مثبت و معنادار وجود داشت؛ قوی‌ترین همبستگی میان «زیبایی و جذابیت» و «رفاه، آسایش و سهولت» (۰/۶۴۷) دیده شد. بر اساس آزمون فریدمن، متغیرهای امنیت، آسایش محیطی، زیبایی و جذابیت، بهداشت و سلامت، حس تعلق، تداوم و خوانایی، رفاه، آسایش و سهولت، تعاملات اجتماعی، انعطاف‌پذیری و آموزش‌پذیری به ترتیب بیشترین تا کمترین اهمیت را در حضورپذیری شهروندان دارند و تفاوت رتبه‌ها از نظر آماری معنادار است.

بحث: امنیت، آسایش محیطی و زیبایی و جذابیت، هم در آمار توصیفی و هم در آزمون فریدمن در صدر اولویت‌ها قرار گرفتند. بنابراین، ساماندهی عرصه‌های رهاشده کوچک‌مقیاس باید پیش از هر چیز بر رفع کنج‌های ناامن، نورپردازی، نگهداری و ارتقای کیفیت بصری استوار باشد. بهره‌گیری از این اولویت‌ها در اختصاص کاربری‌های عمومی و بازطراحی این فضاها می‌تواند عرصه‌های بلاتکلیف شهری را به فضاهای عمومی پویا و حضورپذیر تبدیل کند و تعامل اجتماعی را افزایش دهد.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده اول با عنوان «بررسی متغیرهای محیطی مؤثر بر حضورپذیری شهروندان در عرصه‌های رهاشده کوچک‌مقیاس شهری؛ مطالعه موردی: منطقه ۱۳ شهر تهران» به راهنمایی نگارنده دوم در دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی است.

** نویسنده مسئول:
azemati@sru.ac.ir

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

مقدمه

در عصر حاضر، با رشد بی‌سابقه جمعیت و افزایش تراکم ساختمانی در کلان‌شهرها، به‌ویژه تهران، اهمیت فضاهای باز بیش از پیش نمایان شده است. فضاهای کوچک، غیررسمی و دردسترس، به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی شهری و افزایش حضور شهروندان، از ضروریات زندگی امروز شناخته می‌شوند. این فضاها که به‌دلیل ابعاد کوچک و موقعیت قرارگیری به کاربری‌های شهری اختصاص نیافته‌اند، اغلب به مکان‌هایی رهاشده و بستر وقوع بزهکاری تبدیل می‌شوند. بنابراین، مطالعه و شناسایی متغیرهای محیطی مؤثر بر حضورپذیری شهروندان در فضاهای رهاشده، امری حیاتی به نظر می‌رسد (Zandieh et al., 2016).

از دیدگاه متخصصان منظر شهری، شهر محیطی پیچیده و چندبعدی است که ترکیبی از عناصر طبیعی و مصنوع را در خود جای داده و کیفیت بصری و عملکردی آن بر زندگی شهروندان اثر می‌گذارد. شهر چیزی بیش از مجموعه افراد و تسهیلات اجتماعی است؛ شهر بیشتر حالتی از اندیشه و انسجامی از عادت‌ها، سنت‌ها و طرز فکرهای سازمان‌یافته است. به‌عبارت دیگر، شهر صرفاً سازوکاری کالبدی و بنایی مصنوع نیست، بلکه با فرایندهای اجتماعیِ مردمی که آن را تشکیل می‌دهند درگیر است. شهر محصول طبیعت، و به‌ویژه طبیعت بشر، است.

با در نظر گرفتن اینکه حضور انسان واقعیتی به نام شهر را پدید می‌آورد و انسان جامعه را شکل می‌دهد، شهر نیز در ارتباط تنگاتنگ با جامعه است؛ همان جامعه مدنی که از حضور انسان متأثر است. شهر حاصل مجموعه روابط میان بازیگران اجتماعی است و شکل آن از چگونگی این روابط پیروی می‌کند. شهر همچون موجودی زنده است که ساخته نمی‌شود، بلکه پدید می‌آید؛ از این رو نمی‌توان آن را به‌صورت دستوری و به‌دور از اندیشه عموم جامعه ساخت. از آنجا که شهر محصول اعمال ارادی ساکنان آن و برخاسته از جامعه و فرهنگ است، افزون بر کالبد، عواملی کیفی را نیز به‌صورت بالقوه در خود دارد که شناخت آن‌ها برای انسان ارزشمند است. از این منظر، شهر فراتر از کالبد، روحی را در خود جاری دارد؛ یعنی حامل معنایی است که حاصل تعاملات اجتماعی و حیات مدنی در کالبد شهر است و می‌توان آن را هویت شهر نامید. لذا مقوله هویت در شهر از طریق تجربه زندگی و تعامل انسان با شهر (تاریخ با جغرافیا) معنا پیدا می‌کند (Negarestan et al., 2010).

از نظر وایت، در هر فضای شهری آنچه بیشترین جاذبه را برای مردم ایجاد می‌کند، حضور دیگران در فضاست (Whyte, 2013: 24). ظرفیت ایجاد شهرهای زنده و امن نیز در گرو حضور و رفت‌وآمد درصد بیشتری از مردم در فضاهای شهری است و فضاهای شهری موفق را با میزان حضور مردم در آن‌ها می‌سنجند؛ زیرا مفهوم حضورپذیری در فضای شهری تنها به تعداد افراد حاضر در فضا یا دفعات حضور آن‌ها محدود نمی‌شود، بلکه مدت‌زمان حضور (دوام حضور) را نیز در بر می‌گیرد. در نظر گرفتن «تعداد» و «مدت‌زمان» در کنار هم، لازمه تقویت زندگی شهری است (Gehl, 2010: 6-7). از سوی دیگر، باید توجه داشت که حضور مردم در فضای شهری عموماً به‌منظور انجام «فعالیت» صورت می‌گیرد.

از این رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل تأثیرگذار بر حضورپذیری شهروندان در عرصه‌های رهاشده کوچک‌مقیاس، راهکارهایی برای بهبود وضعیت این فضاها پیشنهاد می‌کند و در پی پاسخ به دو پرسش است: نخست، چه متغیرهای محیطی بر حضورپذیری شهروندان در عرصه‌های رهاشده کوچک‌مقیاس شهری مؤثرند؟ و دوم، اولویت به‌کارگیری این متغیرها در طراحی فضاهای رهاشده کوچک‌مقیاس شهری از منظر شهروندان چگونه است؟ این تحقیق بر مبنای روش‌های توصیفی و تحلیلی تدوین شده و داده‌ها را با ابزارهای کمی و کیفی گردآوری کرده است. در ادامه، ابتدا مبانی نظری و ادبیات موضوع، شامل تعریف واژگان کلیدی، بررسی می‌شود؛ سپس روش‌شناسی تحقیق و مراحل گردآوری داده‌ها تشریح می‌شود و در پایان، یافته‌هایی ارائه می‌شود که می‌توان از آن‌ها برای ارتقای حضورپذیری شهروندان در محدوده مورد مطالعه در منطقه ۱۳ شهر تهران بهره گرفت.

چارچوب نظری

فضای کوچک‌مقیاس شهری: فضاهای شهری کوچک را می‌توان به روش‌های مختلفی طبقه‌بندی کرد: بر اساس اندازه، گونه‌شناسی استفاده‌کنندگان، نوع رابطه فضا با خیابان، فرم فضایی، عملکرد غالب فعالیت‌ها، فرم معماری ساختمان‌ها، موقعیت مکانی و مانند آن. برای مثال، فضاهای شهری درون خیابان‌ها بخش کوچکی از فضاهای باز عمومی شهر هستند. ویژگی این فضاها استقرار بی‌واسطه در مجاورت پیاده‌روها یا خیابان‌های شهری و پیوستگی با فضای خیابان است. این گونه از فضاهای کوچک شهری گاه بر اثر گشادگی پیاده‌روها، عقب‌نشینی ساختمان‌ها یا فضاهای الحاقی به پیاده‌رو، مانند رواق‌های ساختمان‌های مجاور، پدید می‌آیند. از دیگر نمونه‌های فضاهای شهری کوچک می‌توان به لبه‌های قابل‌نشستن، راه‌های ارتباطی پیاده، گوشه‌های آفتاب‌گیر، پیش‌ورودی ساختمان‌ها، مجموعه‌ای از اختلاف سطح‌ها، واحه‌های شهری، باغ‌های روی بام یا تراس‌ها، راهروهای عبوری، ورودی ایستگاه‌های مترو، پایانه‌های اتوبوس و میدانچه‌های شهری اشاره کرد. چنین فضاهایی عموماً

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

برای مدت کوتاهی از فعالیت‌های روزانه، همچون نشستن، انتظار و تماشا، استفاده می‌شوند. با این حال، با شناسایی فعالیت‌های سه‌گانه مردم در این فضاها و تقویت عوامل حضورپذیری، می‌توان از ظرفیت‌های موجود بهره گرفت و با هزینه‌ای کنترل‌شده، به ایجاد مکان‌های موفق شهری، هرچند در مقیاس کوچک و دردسترس، کمک کرد.

از سوی دیگر، فضاهای کوچک شهری ویژگی‌هایی همچون اندازه کوچک، دسترسی زیاد و امکانات فراوان دارند و دیدهای جذاب و دسترسی آسان فراهم می‌کنند. تاکنون تعریف واحدی برای فضای کوچک شهری ارائه نشده است، اما گفته می‌شود اصطلاح «فضاهای کوچک شهری» را نخستین‌بار ویتنی نورث سیمور در کتاب «فضاهای شهری کوچک: فلسفه طراحی، جامعه‌شناسی و سیاست پارک‌های کوچک و سایر فضاهای باز شهری کوچک» به کار برده است. وی فضاهای کوچک شهری را بر پایه طبقه‌بندی تعریف کرده است؛ طبقه‌بندی یک فضا به ناحیه شهری‌ای که در آن قرار می‌گیرد و به تأثیر آن بستگی دارد. برخلاف پارک‌ها و میدان‌های بزرگ شهری یا سایر فضاهای عمومی منطقه‌ای، فضاهای کوچک شهری که عمدتاً میدان‌های کوچک، پارک‌های کوچک پیرامون بلوک‌ها و فضاهای باز میان ساختمان‌ها را در بر می‌گیرند، به فضاهای اجتماعی، تجاری، حمل‌ونقل، گشت‌زنی عمومی و خدمات عمومی تقسیم می‌شوند (تصویر ۱).

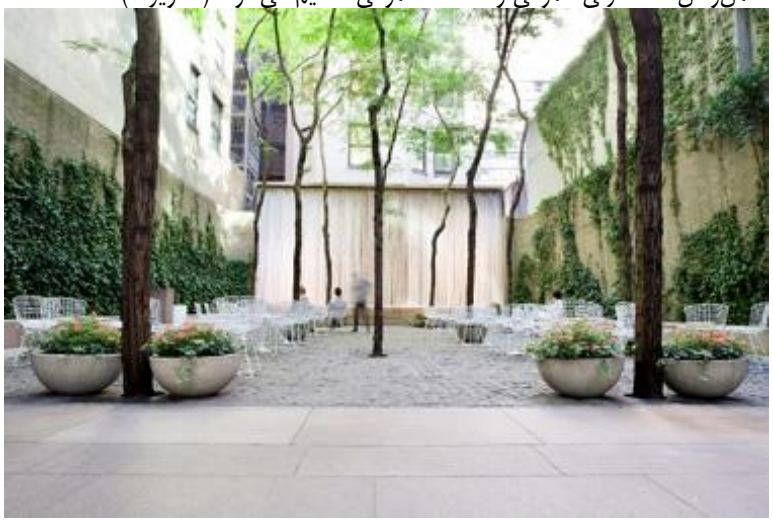

تصویر ۱: پارک پیلی در نیویورک، نمونه‌ای از فضای کوچک‌مقیاس شهری (Paley Park, 2025)

گل فضاهای کوچک‌مقیاس را بر فضاهای بزرگ ترجیح می‌دهد و می‌گوید در خیابان‌های باریک و فضاهای کوچک می‌توان ساختمان‌ها، جزئیات و مردم پیرامون را از فاصله کم دید؛ در مقابل، مقیاس بزرگ به سردرگمی می‌انجامد. هرچه فضاهای شهری و ساختمان‌ها بزرگ‌تر باشند، جزئیات کمتری وجود خواهد داشت و افراد کمتری دیده می‌شوند. وی معتقد است وقتی از فضایی کوچک به فضایی بزرگ و وسیع می‌رسیم، یعنی زمانی که توالی و تقابل میان کوچک و بزرگ وجود دارد، کیفیت تجربه به‌شدت غنی می‌شود. اگر قرار است برنامه‌ریزی به‌طور کلی در مقیاس انسانی انجام شود، لازم است فضاهای کوچک واقعاً کوچک باشند؛ در غیر این صورت، فضاهای بزرگ بیش‌ازحد بزرگ به نظر می‌رسند (Gehl, 2010).

از نظر وایت، مکان‌هایی که مردم بیشتر دوستشان دارند و برایشان آرامش‌بخش‌ترند، فضاهای کوچکی‌اند که افراد بسیاری از آن‌ها بهره می‌برند و از فضایشان به‌شکلی مؤثر استفاده می‌شود (Whyte, 2013). راب کریر نیز معتقد است فضاهای شهری سنتی با مقیاس کوچک، در طول هزاران سال، جایگاه خود را به‌مثابه مکان ارتباطات تثبیت کرده‌اند؛ فضاهایی با مقیاس انسانی که به‌آسانی با پای پیاده پیمودنی‌اند (Krier, 2004). در این فضاها فعالیت‌های متعددی رخ می‌دهد؛ از جمله فعالیت‌های گروهی مانند ورزش، بازی، شطرنج و کارت‌بازی که در میدان‌های کوچک و متوسط شهری برجسته‌اند. در فضاهای کوچک‌مقیاس شهری، شهرها باید اولویت‌ها را تعریف کنند؛ یعنی مشخص کنند هنگام تداخل فعالیت‌ها، کدام نیازها در اولویت قرار می‌گیرند. عملکرد اجتماعی عمده فضاهای باز کوچک، فراهم‌کردن مکانی راحت برای گفت‌وگو و استراحت است. همچنین این فضاها می‌توانند از طریق ایجاد تعاملات اجتماعی و لذت زیبایی‌شناختیِ برآمده از اجزای محیطیِ مستقر در فضا، بهبود روان‌شناختی قابل‌توجهی رقم بزنند.

پژوهش دیگری درباره فضاهای عمومی کوچک را کوپر مارکوس و فرانسیس انجام داده‌اند. ایشان شش گونه فضای عمومی را شناسایی کرده‌اند که سه گونه از آن‌ها فضاهای کوچک‌اند و به شرح زیر دسته‌بندی می‌شوند (Cooper Marcus & Francis, 1998):

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

میدان خیابانی: بخشی از فضای باز عمومی است که بسیار نزدیک به پیاده‌رو قرار دارد و ارتباط تنگاتنگی با خیابان دارد. گاه این میدان‌ها حاصل عریض‌شدن بخشی از پیاده‌رو یا امتداد آن در زیر یک گذرگاه سرپوشیده (رواق) هستند. این فضاها معمولاً برای مدت کوتاهی برای نشستن، انتظار و تماشا استفاده می‌شوند و اغلب مردان بیش از زنان از آن‌ها استفاده می‌کنند. انواع میدان خیابانی عبارت‌اند از:

- **لبه‌های قابل‌نشستن:** دیواری با ارتفاع مناسب برای نشستن، یا لبه‌ای در کنار پیاده‌رو که با پله تعریف شده است.
- **گشودگی در معبر:** بخشی از پیاده‌رو که عریض شده و به جایگاه‌های نشستن، پله‌ها یا سکوهایی مجهز است که بیشتر برای تماشای رهگذران استفاده می‌شوند.
- **محل انتظار اتوبوس:** بخشی از پیاده‌رو در محل توقف اتوبوس که گاه به نیمکت، سرپناه، باجه و سطل زباله مجهز است.
- **گذر ارتباطی پیاده:** گذرگاه یا کوچه‌ای روباز که دو بلوک یا میدان را به هم متصل می‌کند؛ گاه به‌اندازه کافی برای کاشت گیاه عریض است و گاه فقط برای عبور میان ساختمان‌ها به کار می‌رود.
- **گوشه آفتاب‌گیر:** فضایی کوچک در محل تقاطع دو خیابان که به‌صورت میدانچه طراحی شده، در ساعات ظهر آفتاب‌گیر است و برای نشستن، تماشا، ناهارخوردن و مانند آن استفاده می‌شود.
- **گذر سرپوشیده (رواق):** پیاده‌رویی که زیر پیش‌آمدگی ساختمان پدید آمده و گاه به صندلی و نیمکت مجهز می‌شود.

حیاط–صحن مشترک (فضای جمعی): صحن مشترک بخشی از یک مجتمع ساختمانی، معمولاً بلندمرتبه، است. کاربرد اصلی آن تعریف فضای ورودی و ایجاد تصویری زیبا در بدو ورود است. این فضا معمولاً مالک خصوصی دارد، اما برای عموم دردسترس است و گاه پس از ساعات کاری بسته می‌شود. انواع آن عبارت‌اند از:

- **ایوان تزئینی:** ورودی تزئینی کوچکی که گاه با فضای سبز همراه است و به جای نشستن، آب‌نما و فواره مجهز است؛ این فضا اغلب باریک‌تر و سایه‌گیرتر از آن است که مردم را به استفاده تشویق کند.
- **صحن آراسته:** میدانی اشتراکی و بسیار بزرگ که ساختمان‌های بلند و باشکوه آن را احاطه کرده‌اند و به خوانایی و جذابیت آن کمک می‌کنند. این‌گونه میدان‌ها معمولاً به‌گونه‌ای تجهیز می‌شوند که تا حد امکان از استفاده نامطلوب و نیز نشستن و غذاخوردن در آن‌ها جلوگیری شود.

حیاط عبوری حمل‌ونقل عمومی (فضای توقف موقت): فضایی میدان‌مانند که برای دسترسی آسان به ورودی و خروجی پایانه‌های پرازدحام حمل‌ونقل عمومی ایجاد شده است. اگرچه طراحی این فضا جز عبور، فعالیت دیگری را پشتیبانی نمی‌کند، جریان کاربران پایانه گاه فروشندگان دوره‌گرد و تماشاگران را جذب می‌کند. انواع این فضا عبارت‌اند از:

- **ورودی مترو:** مکانی برای عبور، انتظار، ملاقات و تماشاست و گاه به پاتوق مطلوب گروهی خاص تبدیل می‌شود که می‌توانند با حمل‌ونقل عمومی به آن برسند.
- **پایانه اتوبوس‌رانی:** جایی که خطوط متعدد اتوبوس شهری در آن به هم می‌رسند و شمار زیادی از مسافران به آن وارد یا از آن خارج می‌شوند. این مکان اصولاً فضایی برای عبور است، اما گاه فروشندگان روزنامه، گل، تنقلات و مانند آن را جذب می‌کند (Cooper Marcus & Francis, 1998).

با مرور تعاریف مختلف فضاهای کوچک‌مقیاس در منابع نظری و مطالعات تجربی، و نیز بررسی نمونه‌های عینی این فضاها در محیط‌های شهری، می‌توان نتیجه گرفت که این فضاها با وجود ابعاد محدود، نقش درخور توجهی در پاسخ‌گویی به نیازهای عمومی شهروندان دارند. تنوع شکلی، انعطاف‌پذیری عملکردی و استقرار در بسترهای گوناگون شهری سبب شده است این فضاها به‌عنوان مکمل فضاهای رسمی و بزرگ‌مقیاس، اهمیت ویژه‌ای در ساختار شهر داشته باشند. در جدول ۱، تعاریف فضاهای کوچک‌مقیاس شهری از دیدگاه‌های مختلف جمع‌بندی شده است.

جدول ۱: تعاریف فضاهای کوچک‌مقیاس از دیدگاه‌های مختلف

ردیف	پژوهشگران/ سازمان	سال	نوع فضای کوچک	تعریف/ ویژگی‌ها	مأخذ
۱	سازمان پارک‌های نیویورک	۱۹۶۳	پارک‌های کوچک	پارک‌هایی دارای فواره، درختان، باغچه‌ها و سایر عناصر، با چشم‌اندازی از مصالح گوناگون و ترکیب صدای سازه‌های مصنوع و صداهای طبیعی	(National Park Service, n.d.)
۲	Krier	۱۹۷۹	–	فضاهایی با مقیاس انسانی که به‌آسانی با پای پیاده پیمودنی‌اند	(Krier, 2004)
۳	Whyte	۱۹۸۰	میدان عمومی کوچک، پارک کوچک	مکان‌های سالمی که مردم دوستشان دارند و به شادی آنان کمک می‌کنند	(Whyte, 2013)

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

ردیف	پژوهشگران/ سازمان	سال	نوع فضای کوچک	تعریف/ ویژگی‌ها	مأخذ
۴	Cooper Marcus & Francis	۱۹۹۸	میدان خیابانی، فضای جمعی مشترک، حیاط عبوری حمل‌ونقل عمومی	فضای باز عمومی نزدیک به پیاده‌رو و در ارتباط تنگاتنگ با خیابان؛ فضای ورودی زیبا و دردسترس عموم؛ فضای میدان‌مانند برای دسترسی آسان به ورودی و خروجی پایانه‌های پرازدحام حمل‌ونقل عمومی	(Cooper Marcus & Francis, 1998)
۵	شهرداری لندن	۲۰۱۳	پارک کوچک	محدوده‌های کوچک با غلبه فضای سبز، دردسترس همگان، دارای مکان‌هایی برای نشستن، استراحت و گردهمایی افراد	(Greater London Authority, n.d.)
۶	شارع‌پور	۱۳۹۵	فضای سبز محلی	فضای سبز مناسب می‌تواند به‌عنوان مرکز محله، بستری برای تعاملات اجتماعی مثبت و غیررسمی فراهم کند	(Sharepour, 2016)
۷	مهدویان	۱۳۸۰	پارک جیبی (Pocket Park)	این پارک‌ها نقش اجتماعی، اقتصادی و بوم‌شناختی دارند و پیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و غرور مدنی، محیطی برای پرورش کودکان و تداوم روابط همسایگی را در پی دارند	(Mahdavian, 2001)
۸	Peschardt, Schipperijn & Stigsdotter	۲۰۱۲	فضاهای سبز عمومی کوچک شهری (SPUGS)	مناطق سبز کوچک در نواحی متراکم شهری، شامل پارک‌های کوچک، باغ‌ها و دیگر فضاهای سبز کوچک، که به بهبود سلامت جسمی، اجتماعی و روانی افراد کمک می‌کنند	(Peschardt et al., 2012)
۹	Grahn & Stigsdotter	۲۰۱۰	فضاهای سبز عمومی کوچک شهری	فضاهای کوچک شهری به‌عنوان محیط‌های بازسازی‌کننده و منابعی برای ارتقای سلامت عمومی	(Grahn & Stigsdotter, 2010)
۱۰	Nordh, Hartig, Hagerhall & Fry	۲۰۰۹	پارک‌های جیبی، باغ‌های روی بام و پارک‌های کوچک نزدیک مناطق مسکونی	اهمیت فضاهای سبز کوچک مانند پارک‌های جیبی و باغ‌های روی بام به‌عنوان مکان‌هایی برای بازیابی و ارتقای سلامت روان	(Nordh et al., 2009)

حضورپذیری: مردم زمانی در فضا حضور می‌یابند که فعالیتی برای انجام‌دادن وجود داشته باشد؛ به‌عبارت دیگر، فضای شهری باید بستری مناسب برای حضور افراد فراهم کند. از سوی دیگر، فضا زمانی معنا و هویت شهری می‌یابد که تجربه حضور شهروندان در آن شکل گیرد. بنابراین، فضای شهری باید قابلیت تجربه‌شدن، شکل‌گیری فعالیت‌ها و بروز رفتارها را داشته باشد. از آنجا که مردم به فضای شهری معنا می‌بخشند، شناخت عواملی که بر حضور افراد در فضا و تشویق آنان به تکرار و افزایش حضور اثر می‌گذارند، اهمیت دارد (Mazandarani, 2015). همچنین فهم و ادراک فضای معماری از طریق حضور و تجربه مستقیم آن، تماشای جزئیات و حرکت در محیط رخ می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که حضور انسان به‌عنوان عامل اصلی در فضای معماری، رابطه‌ای دوسویه میان دنیای انسانی و فضای معماری پدید می‌آورد. در این راستا، اندیشمندان کیفیت فضا را با میزان و کیفیت حضور مردم در آن هم‌راستا می‌دانند؛ به‌طوری که حضور مؤثر در فضای معماری زمانی تحقق می‌یابد که فضا بتواند به نیازهای متنوع افراد با سلیقه‌های گوناگون پاسخ دهد. در مقابل، فضاهای کم‌کیفیت تنها میزبان حضور اجباری افراد برای انجام فعالیت‌های ضروری‌اند، اما در محیط‌های باکیفیت، تمایل به گذراندن زمان بیشتر در فضا افزایش می‌یابد. چنین فضاهایی با حضور مردم هویت می‌گیرند و با جذب شمار بیشتری از شهروندان، زمینه‌ساز رشد همه‌جانبه آنان می‌شوند (Bagheri et al., 2023).

مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر بر حضورپذیری شهروندان: همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، موفقیت یک فضای شهری در گرو پذیرفته‌شدن آن از سوی مردم همان شهر است؛ در چنین شرایطی می‌توان آن فضا را «حضورپذیر» نامید. بر همین اساس، و در پی مطالعه مقالات و منابع علمی مرتبط با حضورپذیری فضاهای شهری، مجموعه‌ای از متغیرهای محیطی مؤثر بر حضور شهروندان از منظر صاحب‌نظران استخراج و در جدول ۲ دسته‌بندی شده است.

جدول ۲: مؤلفه‌های حضورپذیری از دیدگاه متخصصان

ردیف	پژوهشگران	عنوان	سال	نتایج	مأخذ
۱	امیرفخریان، عرب و جمبرجوقی	بررسی قابلیت حضورپذیری و عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری؛ نمونه موردی: بوستان ملت شهر مشهد	۱۴۰۲	تأثیر تنوع کارکردی فضا، موقعیت مکانی و قابلیت دسترسی و میزان اقبال عمومی به عناصر گوناگون بر حضورپذیری فضاهای شهری	(Amirfakhrian et al., 2023)
۲	میرسلامی، عمرانی‌پور و شریعتی	خوانش ساختار شکلی–کالبدی مساجد بر چگونگی ادراک–رفتار و میزان حضورپذیری مخاطبان؛ مطالعه موردی: مساجد سنتی و معاصر قزوین	۱۴۰۲	اهمیت تناسبات و پیکره‌بندی هندسی، سلسله‌مراتب فضایی و خوانایی بر تنوع فعالیت، چگونگی ادراک و میزان حضورپذیری مخاطبان، نه‌فقط در مساجد بلکه در همه فضاهای جمعی	(Mirsalami et al., 2023)
۳	حاتمی‌نژاد، مرادپور و صفایی رینه	تحلیل عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری آینده جهت حضورپذیری زنان	۱۳۹۹	میزان اثرگذاری مؤلفه‌هایی چون بهداشت محیط، وجود فضاهای جمعی و فضاهای نشستن و استراحت بر سرزندگی و حضورپذیری زنان در فضاهای شهری	(Hataminejad et al., 2020)

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

ردیف	پژوهشگران	عنوان	سال	نتایج	مأخذ
۴	کاکی‌زاده، ناصری، جان‌احمدی و حیدرزاده	بررسی تأثیر ساختار کالبدی بافت تاریخی بوشهر بر حضورپذیری ساکنان با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی	۱۴۰۱	آسایش محیطی، امنیت، تنوع و جذابیت و رفاه و راحتی از عوامل مؤثر بر میزان و تداوم حضور در فضا	(Kakizadeh et al., 2022)
۵	بهزادفر، جلیلی صدرآباد و جلیلی صدرآباد	نورپردازی عرصه‌های همگانی شهری و حضورپذیری زنان؛ مطالعه موردی: پارک ساعی تهران	۱۳۹۳	ارتقای حضورپذیری فضاهای شهری با نورپردازی مناسب برای تأمین امنیت، پیاده‌مداری و تنوع فضا	(Behzadfar et al., 2014)
۶	اعتمادی و صفوی	نقش فناوری در همه‌شمولی شهرها با تأکید بر حضور افراد دارای معلولیت در فضاهای شهری	۱۴۰۱	کاربرد فناوری کمکی برای افزایش حضور افراد دارای معلولیت در فضاهای شهری	(Etemadi & Safavi, 2022)
۷	شیرازبخت و گودرزی	ارزیابی مسیرهای پیاده در شهر شیراز با رویکرد بهبود حضورپذیری شهروندان؛ مطالعه موردی: پیاده‌راه‌های سلامت چمران، قصرالدشت و حسینی‌الهاشمی	۱۳۹۹	ارتقای حضورپذیری پیاده‌راه‌ها از طریق بهبود ایمنی و امنیت، تسهیلات پیاده، دسترسی، خوانایی، شرایط زیست‌محیطی و استانداردهای کالبدی	(Shirazbakht & Goodarzi, 2020b)
۸	شیرازبخت و گودرزی	ارزیابی و مقایسه وضعیت گردشگری باغ‌های ارم، جهان‌نما و عفیف‌آباد شیراز با رویکرد بهبود حضورپذیری شهروندان	۱۳۹۹	ارتقای حضورپذیری گردشگران در باغ‌ها با بهبود دسترسی، راحتی و امنیت	(Shirazbakht & Goodarzi, 2020a)
۹	آرام، قرائی و حبیبی	بررسی نقش بازارهای دوره‌ای در حضورپذیری ساکنان محله‌های شهری و افزایش تعاملات اجتماعی؛ مورد مطالعه: شهر همدان	۱۳۹۷	بازارهای دوره‌ای به‌عنوان عامل حضورپذیری در محله و تأثیر دسترسی بازارها به حمل‌ونقل عمومی و فضای سبز بر حضور بیشتر ساکنان	(Aram et al., 2018)
۱۰	صارمی، طالب ولی‌الله و حبیبی	بررسی قابلیت پیاده‌مداری در افزایش حضورپذیری شهروندان با رویکرد چیدمان فضا در محلات شهری؛ مطالعه موردی: محله استادسرای رشت	۱۴۰۲	ارتقای حضورپذیری شهروندان با بهبود کیفیت مسیرهای پیاده	(Saremi et al., 2023)
۱۱	وحدت و سجادزاده	بررسی و ارزیابی نقش هنر شهری در افزایش حضورپذیری فضاهای عمومی با تأکید بر گرافیک شهری؛ نمونه موردی: پارک مردم همدان	۱۳۹۵	تأثیر گرافیک شهری بر افزایش حضورپذیری شهروندان	(Vahdat & Sajadzadeh, 2016)
۱۲	دلاکه، بهزادفر، قلعه‌نویی و بختیار نصرآبادی	افزایش حضورپذیری در فضاهای شهری با رویکرد همساختی رفتار و محیط کالبدی؛ نمونه موردی: میدان انقلاب شهر اصفهان	۱۴۰۱	ارتقای حضورپذیری با افزایش همساختی الگوهای رفتاری و بستر محیطی (ارتباط محیط انسان‌ساخت و الگوهای رفتاری فضا)	(Dallakeh et al., 2022)
۱۳	اکبری و لطفعلیان	پیاده‌راه‌سازی و حضورپذیری فضای شهری به‌مثابه رویکرد اجتماعی به مدیریت تردد؛ نمونه موردی: بازارچه طرخانی	۱۳۹۹	ارتقای حضورپذیری با پیاده‌راه‌سازی و تبدیل معابر سواره واجد شرایط به مسیرهای پیاده	(Akbari & Lotfalian, 2020)
۱۴	محمدزاده نبیی و قره‌بگلو	کاربست بازی‌وارسازی در فضاهای شهری جهت ارتقای حضورپذیری کودکان اوتیستیک	۱۴۰۰	بازی‌وارسازی، عنصری مؤثر در بهبود شرایط حضور کودکان دارای اوتیسم در شهر	(Mohammadzadeh Nabiyi & Gharehbaglou, 2021)
۱۵	خلیجی و رضایی حاجیده	مشکلات و چالش‌های سالمندان در فضاهای شهری؛ نمونه موردی: منطقه ۱۳ تهران	۱۴۰۲	نقش حمل‌ونقل، سهولت دسترسی و اختصاص بودجه دولتی در ارتقای حضورپذیری شهروندان	(Khaliji & Rezaei Hajideh, 2023)
۱۶	مجدی کفشگری و نظیف	شناسایی و ارزیابی عوامل کالبدی مؤثر بر قابلیت حضورپذیری فضای باز مجتمع‌های مسکونی برای کودکان ۳ تا ۶ ساله	۱۴۰۳	تأثیر سه عامل جهت‌یابی، ایجاد تصویر خاطره‌انگیز و خوگیری بر حضورپذیری کودکان در فضای باز مجتمع‌های مسکونی	(Majdi Kafshgari & Nazif, 2024)
۱۷	منصورحسینی و جوان‌فروزنده	نقش مؤلفه‌های کالبدی–معنایی مکان‌های عمومی مجتمع‌های مسکونی در حضور سالمندان؛ مطالعه موردی: شهرک اکباتان	۱۳۹۷	بیشترین تأثیر آسایش محیطی و ایمنی و امنیت و کمترین تأثیر اقلیم در میان مؤلفه‌های کالبدی، و بیشترین تأثیر خوانایی و کمترین تأثیر آشنایی در میان مؤلفه‌های معنایی بر حضورپذیری فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی	(Mansourhosseini & Javan Forouzandeh, 2018)
۱۸	آراسته، پورحسن‌زاده و علیزاده	مطلوبیت‌سنجی امنیت فضاهای عمومی شهری جهت حضورپذیری زنان؛ نمونه موردی: منطقه یک شهر شیراز	۱۳۹۹	ارتقای حضورپذیری زنان با افزایش امنیت در فضاهای شهری	(Arasteh et al., 2020)
۱۹	علیزادگوهری، شاهدی و احمدی	تحلیل مؤلفه‌های فضایی تأثیرگذار بر حضورپذیری فضاهای تجاری بر پایه روابط غیرشکلی؛ نمونه موردی: بازار اصفهان	۱۴۰۲	نقش توسعه دسترسی به‌عنوان مهم‌ترین عامل، و تراکم و تنوع، در سرزندگی و حضورپذیری فضاهای شهری	(Alizadgohari et al., 2023)

زیبایی و جذابیت: پویاکردن فضاهای شهری به ایجاد جنب‌وجوش و حیات اجتماعی در شهر کمک می‌کند. پویایی مسیرها و فضاها از جنبه‌های مختلفی چون پویایی بصری، عملکردی و فعالیت‌محور قابل تحلیل است (Moeini, 2011). همچنین بر پایه نتایج مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهایی که می‌توانند در ارتقای زیبایی و جذابیت یک فضای شهری مؤثر باشند، عبارت‌اند از: تنوع کارکردی فضا، اختلاط کاربری‌ها،

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

تناسبات، مقیاس انسانی، فضای سبز، کاربرد فناوری، گرافیک شهری، بازی‌وارسازی، طراحی‌های موقت شهری، مدیریت و نگهداری، بهداشت محیط، حیات شبانه، نورپردازی و جلوه‌های آب.

رفاه، آسایش و سهولت: بر اساس مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر ایجاد حس رفاه، آسایش و سهولت در فضای شهری عبارت‌اند از: موقعیت مکانی و قابلیت دسترسی، تناسبات، کاربرد فناوری، وجود فضاهای تجاری خرد، پیاده‌مداری، حمل‌ونقل عمومی، امکانات رفاهی، مدیریت و نگهداری، نفوذپذیری، مقیاس انسانی، اختلاط کاربری‌ها، همه‌شمولی و وجود فضاهای نشستن و استراحت.

تعاملات اجتماعی: روابط اجتماعی در فضا و زمان شکل می‌گیرند و فضا مجموعه‌ای از مناسبات میان گروه‌های اجتماعی و مکان‌های خاص را در بر می‌گیرد. نوع و شدت روابطی که در فضا شکل می‌گیرد، عامل اصلی معنایافتن آن است (Talebi, 2004). تعاملات اجتماعی از مؤلفه‌های کلیدی موفقیت فضاهای شهری به شمار می‌رود و فضای شهری‌ای موفق‌تر است که بتواند الگویی مطلوب از تعامل اجتماعی میان شهروندان رقم بزند. بررسی این مؤلفه نشان می‌دهد که بسیاری از فضاهای شهری تنها نامی از این مفهوم را با خود دارند و در عمل از هرگونه تعامل فعال میان افراد تهی‌اند. در نتیجه، کیفیت عناصر کالبدی و بصری فضای شهری به‌تنهایی برای شکل‌گیری تعاملات اجتماعی کافی نیست و توجه به عوامل مکمل ضروری است. بر پایه مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر ایجاد تعاملات اجتماعی عبارت‌اند از: تنوع کارکردی فضا، طراحی‌های موقت شهری، اختلاط کاربری‌ها، همه‌شمولی، فضاهای نشستن و استراحت، وجود فضاهای جمعی و جلوه‌های آب.

امنیت: احساس امنیت، در کنار نیازهای پایه‌ای انسان مانند غذا، سرپناه و بهداشت، از ضروریات زندگی به شمار می‌رود. تأمین‌نشدن امنیت در فضاهای عمومی نه‌تنها مانع تحقق نیازهای عالی‌تر انسان، مانند خودشکوفایی، زیبایی‌شناسی و شناخت، می‌شود، بلکه به کاهش تعاملات اجتماعی و در نهایت تهی‌شدن فضاهای عمومی از حضور شهروندان می‌انجامد (Akbari & Pakbonyan, 2012).

افزایش امنیت شهری، افزون بر آثار کالبدی مانند تقویت هویت، سرزندگی، کارایی و زیبایی فضا، به حضور فعال‌تر و مؤثرتر مردم و در نتیجه رونق فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌انجامد. عوامل گوناگون محیطی با اثرگذاری دوسویه، زمینه‌ساز بزهکاری، بی‌قانونی، نابسامانی و در نتیجه ناامنی در شهر می‌شوند. اگرچه متغیرهای جامعه‌شناختی در شکل‌گیری رفتارهای انسانی در اولویت‌اند، نمی‌توان از نقش ویژگی‌های کالبدی و فضایی محیط مصنوع به‌عنوان بستر وقوع رفتارهای نابهنجار غافل شد (Azizi & Shaban Jula, 2014). بر اساس نتایج مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر افزایش امنیت فضاهای شهری عبارت‌اند از: موقعیت مکانی و قابلیت دسترسی، تناسبات، فضای سبز، پیاده‌مداری، حمل‌ونقل عمومی، مدیریت و نگهداری، مقیاس انسانی، نورپردازی و حیات شبانه.

انعطاف‌پذیری: انعطاف‌پذیری به معنای قابلیت تغییر در شرایط مختلف و بازگشت به وضعیت اولیه به‌منظور انطباق با محیط است. به بیان دیگر، پدیده‌ای منعطف است که بتواند در بسترهای متنوع، خود را با نیازها و شرایط مختلف هماهنگ کند و در صورت لزوم دوباره به وضعیت آغازین خود بازگردد. در معماری، این مفهوم اغلب با چندعملکردی‌بودن فضا و بی‌نیازی از سازماندهی مجدد همراه است؛ رویکردی که برای پاسخ‌گویی به نیازهای متنوع کاربران مطرح می‌شود (Tavassoli, 1997). گل تأکید می‌کند که محیط ساخته‌شده خود هدف نیست، بلکه ابزاری برای استفاده و عملکرد مؤثر است؛ بنابراین، طراحی باید امکان بهره‌برداری انعطاف‌پذیر و انطباق‌پذیر را در اختیار کاربران قرار دهد تا فضاهایی متناسب با خواسته‌ها و سبک زندگی خود بیافرینند (Gehl, 2008). محیط‌هایی که صرفاً برای یک نوع فعالیت طراحی می‌شوند، توان پاسخ‌گویی به عملکردهای دیگر را ندارند. با توجه به تغییرپذیری کاربر و کاربری در طول زمان، طراحی باید به‌گونه‌ای باشد که امکان تفسیرهای متنوع و مداخلات فردی را فراهم آورد (Van der Voordt & Van Wegen, 2005). بر پایه مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر ارتقای انعطاف‌پذیری فضاهای شهری عبارت‌اند از: تنوع کارکردی فضا، طراحی‌های موقت شهری و اختلاط کاربری‌ها.

تداوم و خوانایی: یکی از مؤلفه‌های بنیادین منظر شهری «خوانایی» است؛ مفهومی که لینچ آن را به معنای قابلیت تشخیص آسان اجزای شهر و درک ارتباط منسجم آن‌ها با یکدیگر تعریف می‌کند. بدون در نظر گرفتن عناصر خوانایی، دستیابی به منظر مطلوب شهری و افزایش حضورپذیری شهروندان ممکن نخواهد بود. لینچ شکل شهر را همانند متنی خواندنی در نظر می‌گیرد؛ متنی که شهرنشین باید بتواند آن را بفهمد، در آن احساس امنیت کند، خود را در فضا بازیابد و کالبد خود را با آن هم‌راستا سازد (Fakouhi, 2004). مطابق نتایج مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر ارتقای تداوم و خوانایی فضاهای شهری عبارت‌اند از: نفوذپذیری، مقیاس انسانی و نورپردازی.

آسایش محیطی: کیفیت محیط ناشی از کیفیت عناصر تشکیل‌دهنده یک منطقه است، اما چیزی فراتر از مجموع این عناصر را در بر می‌گیرد؛ کیفیت محیط، ادراک مکان به‌صورت یک کل است. عناصر تشکیل‌دهنده، مانند طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط ساخته‌شده، امکانات و منابع محیط طبیعی، هر کدام ویژگی‌ها و کیفیت نسبی خاص خود را دارند (Van Kamp et al., 2003). کیفیت محیط شهری جنبه‌ای از کیفیت زندگی است که احساس رفاه، آسایش و رضایت مردم از عوامل کالبدی–فضایی، اجتماعی–اقتصادی، زیست‌محیطی و نمادین محیط زندگی‌شان

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

را در بر می‌گیرد (Rafieian et al., 2010). بر پایه نتایج مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر ایجاد آسایش محیطی در یک فضای شهری عبارت‌اند از: اقلیم، شرایط زیست‌محیطی، فضای سبز، مدیریت و نگهداری، بهداشت محیط و جلوه‌های آب.

بهداشت و سلامت: امروزه نقش دنیای ماشینی و صنعتی در عرصه‌های زندگی بشر روزبه‌روز پررنگ‌تر می‌شود و در نتیجه، فشار عصبی معنا و اهمیت بیشتری می‌یابد. فشار روانی یا استرس، حالتی درونی ناشی از خواسته‌های جسمی یا موقعیت‌های اجتماعی است که بالقوه زیان‌بار، مهارناپذیر یا فراتر از ظرفیت سازگاری فرد تلقی می‌شود. ارزیابی و کنترل تصاویر ذهنی و برداشت‌های انسانی بدون در نظر گرفتن عوامل تنش‌زای محیط بیرونی ممکن نیست. آسیب‌های ناشی از تنش و بحران‌های عصبی در زندگی اجتماعی، پیامدهای جسمی، روانی و اجتماعی فراوانی به بار آورده و با تحمیل هزینه‌های گزاف، ضرورت تدوین برنامه‌هایی برای بازنگری در طبیعت و بازیابی آن را پدید آورده است؛ برنامه‌هایی که هدفشان تلفیق نقش انسان و محیط طبیعی برای ارتقای سلامت و بهداشت روان در جامعه است (Nili et al., 2012). بر پایه نتایج مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر ایجاد بهداشت و سلامت در یک فضای شهری عبارت‌اند از: ایجاد فضای سبز، وجود فضاهای تجاری خرد، توجه به پیاده‌مداری، در نظر گرفتن حمل‌ونقل عمومی، فراهم‌کردن امکانات رفاهی، مدیریت و نگهداری فضاها و بهداشت محیط.

آموزش‌پذیری: منظر شهری با به‌کارگیری فناوری، رسانه‌ها، دیوارنگاری‌ها، احداث پارک‌هایی با اهداف خاص مانند کشاورزی و باغبانی، برگزاری مراسم آیینی، فرهنگی و ملی، بازی‌وارسازی و مانند آن، به ارتقای آموزش‌پذیری و افزایش آگاهی شهروندان کمک می‌کند. فناوری در دنیای امروز یکی از ابزارهای اصلی تحول و توسعه جوامع به شمار می‌رود و نقش مؤثری در شکل‌گیری شهر الکترونیک و تأمین فرصت‌های آموزشی و رشد مردم داشته است. آموزش‌پذیری یک فضا، افزون بر فراهم‌آوردن بستری برای رشد و شکوفایی جوامع، به خوش‌بینی، اعتمادبه‌نفس و افزایش حضور افراد در فضاهای شهری کمک شایانی می‌کند. بر پایه نتایج مطالعات پیشین، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر ارتقای آموزش‌پذیری یک فضای شهری عبارت‌اند از: ایجاد فضای سبز، بهره‌گیری از گرافیک شهری، استفاده از طراحی‌های موقت شهری و بازی‌وارسازی.

حس تعلق: تجربه‌های مثبت، رخدادهای خاص و خاطرات فردی از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری حس تعلق به فضاهای شهری به شمار می‌روند (Rezazadeh, 2006). این حس تعلق را می‌توان نتیجه کیفیت‌های خوشایند و تجربه‌شده در محیط دانست؛ مفاهیمی که جک نسر نیز به‌عنوان عوامل ارزیابی محیطی فضاهای شهری به آن‌ها اشاره کرده است (Nasar, 2011). در نظر گرفتن هنر همگانی و طراحی مناسب، به‌ویژه با مشارکت جوانان و با توجه به ویژگی‌های هویتی محدوده، موافقت شهروندان را جلب می‌کند و مشارکت آنان را در فرایند جانمایی کاربری‌ها افزایش می‌دهد. یکی از نمودهای بارز ارتقای حس تعلق، توجه به هویت منحصربه‌فرد مکان‌هایی مانند فضاهای زیر پل است؛ مؤلفه‌ای که می‌تواند به تعامل بیشتر مردم با چنین فضاهایی بینجامد (Irizarry, 2003).

روش پژوهش

پژوهش‌ها بر اساس هدف به سه دسته بنیادی، کاربردی و توسعه‌ای تقسیم می‌شوند و پژوهش حاضر در زمره پژوهش‌های کاربردی قرار دارد. در این پژوهش، به‌منظور دستیابی به اهداف تحقیق و پاسخ به پرسش‌ها، داده‌ها به‌صورت ترکیبی (کمی و کیفی) گردآوری شده است. این ترکیب به پژوهشگر امکان می‌دهد ضمن بهره‌گیری از داده‌های کمیِ سنجش‌پذیر، درک عمیق‌تری از زمینه‌ها و شرایط اجتماعی موجود به دست آورد. برای تحلیل و ارائه پیشنهادهای مناسب جهت ارتقای حضورپذیری شهروندان در فضاهای کوچک‌مقیاس شهری، داده‌های کمی با پرسش‌نامه گردآوری و با نرم‌افزار SPSS تحلیل شده است. داده‌های کیفی نیز با روش‌هایی چون مشاهده مستقیم، مستندسازی تصویری، بررسی طرح‌های شهری فرادست، اسناد و نقشه‌های مرتبط و پیمایش محلی جمع‌آوری شده‌اند (تصویر ۲). کمی‌سازی متغیرها از طریق پرسش‌نامه‌هایی انجام شده که به‌صورت حضوری و برخط در اختیار شهروندان و ساکنان محدوده مورد مطالعه قرار گرفته است. برای ارزش‌گذاری همه پرسش‌ها از طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت با گزینه‌های «خیلی کم»، «کم»، «متوسط»، «زیاد» و «خیلی زیاد» استفاده شده است. همچنین حجم نمونه، شیوه نمونه‌گیری و بررسی پایایی پرسش‌های پرسش‌نامه نیز در چارچوب طراحی تحقیق مد نظر قرار گرفته است.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

تصویر ۲: فضاهای کوچک‌مقیاس رهاشده در محدوده مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

در این بخش، پرسش‌های پژوهش بر پایه داده‌های گردآوری‌شده و تحلیل‌های انجام‌شده به‌شکلی نظام‌مند بررسی می‌شوند. همان‌طور که در بخش چارچوب نظری بیان شد، متغیرهای حضورپذیری به روش تحلیل محتوا استخراج شدند؛ در ادامه، داده‌های خام حاصل از ابزارهای پژوهش، از جمله پرسش‌نامه، طبقه‌بندی و سازماندهی شده و سپس با روش‌های تحلیل کمی و کیفی به پرسش‌ها پاسخ داده می‌شود. هدف آن است که با ارائه استدلال‌های مستند و منطقی، جایگاه هر پرسش در ساختار کلی پژوهش روشن و سهم آن در دستیابی به اهداف تحقیق مشخص شود.

یافته‌های توصیفی: از میان ۳۸۱ پاسخ‌دهنده، ۱۷۳ نفر (۴۵/۴ درصد) مرد و ۲۰۸ نفر (۵۴/۶ درصد) زن بوده‌اند. از نظر سنی، ۱۳ نفر (۳/۴ درصد) کمتر از ۱۸ سال (کمترین تعداد)، ۵۳ نفر (۱۳/۹ درصد) ۱۸ تا ۲۳ سال، ۷۲ نفر (۱۸/۹ درصد) ۲۴ تا ۲۹ سال، ۸۳ نفر (۲۱/۸ درصد) ۳۰ تا ۳۵ سال (بیشترین تعداد)، ۷۵ نفر (۱۹/۷ درصد) ۳۶ تا ۴۰ سال، ۵۵ نفر (۱۴/۴ درصد) ۴۱ تا ۵۰ سال و ۳۰ نفر (۷/۹ درصد) بالای ۵۰ سال سن داشته‌اند.

از نظر تحصیلات، ۸۱ نفر (۲۱/۳ درصد) دارای مدرک دیپلم، ۵۳ نفر (۱۳/۹ درصد) کاردانی، ۱۲۰ نفر (۳۱/۵ درصد) کارشناسی، ۱۰۴ نفر (۲۷/۳ درصد) کارشناسی ارشد و ۲۳ نفر (۶ درصد) دکتری بوده‌اند. همچنین ۲۷۰ نفر (۷۰/۹ درصد) شاغل (آزاد یا دولتی) و ۱۱۱ نفر (۲۹/۱ درصد) غیرشاغل (خانه‌دار، محصل یا بازنشسته) بوده‌اند.

برای ارزیابی مؤلفه‌های حضورپذیری از ۳۰ گویه استفاده شده است که پاسخ‌دهندگان بر اساس طیف لیکرت یکی از گزینه‌های پنج‌گانه را برای هر یک برگزیده‌اند. در جدول ۳، درصد فراوانی پاسخ‌ها به تفکیک گویه‌ها آمده است و نشان می‌دهد مشارکت‌کنندگان درباره هر پرسش چه نظری داشته‌اند. به‌طور کلی، مقایسه نتایج مطالعات پیشین با یافته‌های این بخش نشان می‌دهد که میان متخصصان و مردم در شناسایی متغیرهای اثرگذار بر حضورپذیری توافق نظر وجود دارد و ارزیابی عمومی درباره بیشتر گویه‌ها مثبت است.

جدول ۳: توزیع فراوانی پاسخ به پرسش‌های مؤلفه‌های حضورپذیری (درصد)

پرسش‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
از نظر شما تنوع کارکردی فضا (عمومی، تجاری، بازی، ورزشی، آلاچیق‌های خانوادگی و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۲	۱۱/۸	۴۶/۹	۴۰/۶
از نظر شما رعایت تناسبات (رابطه و نظم بین اجزا و کلیت یک فضا) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۵	۱/۳	۱۴/۹	۵۴	۲۹/۱
از نظر شما کاربرد فناوری (رمپ یا بالابرهای هوشمند، خطوط عابر پیاده هوشمند و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۵	۲/۸	۲۸/۶	۴۰/۹	۲۷
از نظر شما وجود فضاهای سبز به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۷	۱/۵	۸/۳	۴۴	۴۵/۱
از نظر شما طبیعی بودن فضای سبز، تراکم و چیدمان گیاهان به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۲	۱	۹/۴	۴۹/۳	۳۹/۸
از نظر شما استفاده از گرافیک شهری (دیوارنگاره‌ها، تابلوهای شهری، بدنه ساختمان‌ها و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۷	۳/۴	۲۷/۵	۴۰/۱	۲۸
از نظر شما بازی‌وارسازی (پله‌های پیانویی، تاب‌های موزیکال، بازی پشت چراغ راهنما و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۵	۷/۳	۳۱/۴	۳۴/۶	۲۵/۹
از نظر شما طراحی‌های موقت شهری (رویدادها، نمایشگاه‌ها، بازارچه‌ها و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۵	۴/۱	۲۵/۷	۴۵/۴	۲۴/۱
از نظر شما مدیریت و نگهداری از فضاهای شهری به چه میزان در حضورپذیری شما در این فضاها تأثیرگذار است؟	۰/۲	۱	۱۰/۲	۵۳/۸	۳۴/۶
از نظر شما رعایت مقیاس انسانی (اجزا و اندازه‌های متناسب بر پایه نیازهای انسان) در فضاهای شهری به چه میزان در حضورپذیری شما در این فضاها تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۷	۱۸/۸	۵۲/۴	۲۷/۵
از نظر شما اختلاط کاربری‌ها (کنار هم قرارگیری کاربری‌های عمومی، تجاری، بازی، ورزشی و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۷	۳/۱	۲۴/۴	۴۳/۵	۲۸
از نظر شما موقعیت مکانی و قابلیت دسترسی یک فضای شهری به چه میزان در حضورپذیری شما در این فضاها تأثیرگذار است؟	۰/۵	۰/۷	۸/۳	۴۸	۴۲/۲

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

پرسش‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
از نظر شما نحوه دسترسی به فضاهای شهری به چه میزان در حضورپذیری شما در این فضاها تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۷	۱۰/۷	۴۹/۸	۳۸/۳
از نظر شما وجود امکانات حمل‌ونقل عمومی به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۷	۱/۵	۱۴/۹	۴۶/۴	۳۶/۲
از نظر شما توجه به پیاده‌مداری (پیاده‌روهای استاندارد، ایمن، جذاب و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۵	۰/۵	۸/۱	۴۲/۵	۴۸/۲
از نظر شما وجود فضاهای تجاری خُرد (دکه‌ها، دست‌فروش‌ها و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۲/۳	۶/۲	۲۷/۲	۴۳/۵	۲۰/۴
از نظر شما وجود امکانات رفاهی (سرویس بهداشتی، آبخوری، نمازخانه و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۱/۳	۱	۱۰/۴	۴۸/۲	۳۸/۸
از نظر شما نفوذپذیری (پیوند مسیرها، مسیریابی آسان، معابر عریض و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۲	۱/۵	۱۷/۵	۴۸/۵	۳۲
از نظر شما خوانایی (ماهیت فضاها، ارتباط منسجم میان فضاها، استفاده از علایم و نشانه‌ها و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۲	۲۰/۹	۴۴/۸	۳۱/۷
از نظر شما همه‌شمولی (امکان حضور اقشار مختلف از لحاظ سنی، جنسی، شغلی و افراد دارای محدودیت یا معلولیت) به چه میزان در حضورپذیری آن‌ها در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۷	۱	۱۸/۸	۳۷/۷	۴۱/۴
از نظر شما آسایش اقلیمی (دما، نور، سایه، رطوبت، باد و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۵	۱۱	۴۸/۲	۳۹/۸
از نظر شما توجه به شرایط زیست‌محیطی (حفظ و نگهداری محیط زیست، کنترل آلودگی‌ها، حداقل استفاده از انرژی‌های سوختی و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰	۲	۱۳/۶	۳۹/۱	۴۵/۱
از نظر شما خاطره‌انگیز بودن فضاهای شهری و ایجاد حس تعلق به آن فضا، به چه میزان در حضورپذیری شما در این فضاها تأثیرگذار است؟	۰/۷	۲	۱۲/۵	۳۵/۹	۴۸/۵
از نظر شما امنیت گذرها و فضاهای شهری به چه میزان در حضورپذیری شما در این فضاها تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۵	۷/۳	۲۹/۳	۶۲/۴
از نظر شما حیات شبانه (آرامش، نشاط و قابل استفاده بودن فضاها در شب) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۲	۱/۵	۸/۱	۴۱/۷	۴۸/۲
از نظر شما برخورداری یک فضای شهری از نورپردازی مناسب به چه میزان در حضورپذیری شما در این فضاها تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۵	۹/۷	۵۳/۲	۳۶/۲
از نظر شما وجود فضاهای جمعی جهت افزایش تعاملات اجتماعی به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۷	۲/۶	۱۷/۳	۴۰/۶	۳۸/۵
از نظر شما وجود فضاهای نشستن و استراحت به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۲	۱۲/۸	۴۶/۷	۳۹/۸
از نظر شما بهداشت محیط (کنترل آلودگی هوا، صوتی، نوری و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۲	۰/۵	۶/۲	۴۴/۸	۴۸
از نظر شما استفاده از جلوه‌های آب (صدا، رنگ، حرکت آب و ...) به چه میزان در حضورپذیری شما در فضاهای شهری تأثیرگذار است؟	۰/۵	۲	۲۶/۷	۳۷/۲	۳۳/۳

در ادامه، به‌منظور سنجش اهمیت نسبی متغیرهای مؤثر بر حضورپذیری فضاهای شهری، آمار توصیفی اصلی‌ترین شاخص‌های پژوهش بررسی شده است. این شاخص‌ها بر اساس میانگین، انحراف معیار و کمترین و بیشترین نمره دریافتی از پاسخ‌دهندگان به‌صورت مقایسه‌ای تحلیل شده‌اند. در جدول ۴، متغیرها بر حسب میانگین از بیشترین به کمترین مرتب شده‌اند تا ارزیابی دقیق‌تری از وزن تأثیر هر یک بر حضورپذیری فراهم شود.

جدول ۴: آمار توصیفی متغیرهای اصلی پژوهش، به ترتیب میانگین

ردیف	متغیرها	تعداد پاسخ‌ها	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف معیار
۱	امنیت	۳۸۱	۱	۵	۴/۳۳۶۰	۰/۵۴۹۵۸
۲	آسایش محیطی	۳۸۱	۱/۳۳	۵	۴/۲۵۲۸	۰/۵۳۹۰۶
۳	زیبایی و جذابیت	۳۸۱	۱/۸	۵	۴/۲۴۲۰	۰/۴۹۳۶۷
۴	بهداشت و سلامت	۳۸۱	۱	۵	۴/۱۸۵۷	۰/۵۱۳۷۶
۵	رفاه، آسایش و سهولت	۳۸۱	۲	۵	۴/۱۵۲۹	۰/۵۰۳۶۹
۶	حس تعلق	۳۸۱	۱	۵	۴/۱۴۹۶	۰/۶۸۸۱۹

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

ردیف	متغیرها	تعداد پاسخ‌ها	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف معیار
۷	تداوم و خوانایی	۳۸۱	۱	۵	۴/۱۳۶۵	۰/۵۸۹۴۱
۸	تعاملات اجتماعی	۳۸۱	۱	۵	۴/۰۶۶۵	۰/۵۹۷۹۶
۹	انعطاف‌پذیری	۳۸۱	۱	۵	۳/۹۵۰۱	۰/۸۴۹۲۳
۱۰	آموزش‌پذیری	۳۸۱	۱	۵	۳/۸۵۳۰	۰/۷۷۵۰۵

در جدول ۴، برای هر یک از متغیرهای حضورپذیری، میانگین، انحراف معیار و کمترین و بیشترین مقدار پاسخ‌ها گزارش شده است. بر اساس نتایج، سه متغیر امنیت، آسایش محیطی و زیبایی و جذابیت به ترتیب با میانگین‌های ۴/۳۳۶۰، ۴/۲۵۲۸ و ۴/۲۴۲۰ بیشترین اهمیت را دارند. متغیرهای بهداشت و سلامت؛ رفاه، آسایش و سهولت؛ حس تعلق؛ تداوم و خوانایی؛ و تعاملات اجتماعی در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. در نهایت، متغیرهای انعطاف‌پذیری و آموزش‌پذیری با میانگین‌های کمتر (۳/۹۵۰۱ و ۳/۸۵۳۰) کم‌اهمیت‌ترین عوامل از منظر پاسخ‌دهندگان به شمار می‌روند.

تحلیل استنباطی داده‌های پرسش‌نامه: برای تحلیل روابط و اولویت‌های میان شاخص‌ها از چند آزمون آماری استفاده شده است: آزمون نرمال‌بودن توزیع داده‌ها (کولموگروف–اسمیرنوف)[1]، آزمون همبستگی اسپیرمن[2] و آزمون رتبه‌بندی فریدمن[3]. در ادامه، نتایج و کاربرد هر آزمون به تفکیک ارائه می‌شود.

آزمون نرمال‌بودن توزیع داده‌ها: برای انتخاب مناسب‌ترین روش آماری جهت تحلیل همبستگی میان متغیرهای پژوهش، ابتدا وضعیت توزیع داده‌ها با آزمون کولموگروف–اسمیرنوف بررسی شد. مبنای تصمیم‌گیری در این آزمون، سطح معناداری (.sig) است: اگر سطح معناداری برابر با ۰/۰۵ یا بیشتر از آن باشد، توزیع داده‌ها نرمال تلقی می‌شود و اگر کمتر از ۰/۰۵ باشد، داده‌ها توزیع نرمال ندارند. همان‌طور که جدول ۵ نشان می‌دهد، سطح معناداری این آزمون برای همه متغیرهای پژوهش کمتر از ۰/۰۵ است؛ از این رو، و با توجه به رتبه‌ای بودن داده‌ها، از آزمون‌های ناپارامتریک همبستگی اسپیرمن و فریدمن استفاده شد.

جدول ۵: آزمون کولموگروف–اسمیرنوف (K-S)

متغیرهای پژوهش		زیبایی و جذابیت	رفاه، آسایش و سهولت	تعاملات اجتماعی	امنیت	انعطاف‌پذیری	آموزش‌پذیری	حس تعلق	تداوم و خوانایی	آسایش محیطی	بهداشت و سلامت
حجم نمونه		۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
پارامترهای نرمال	میانگین	۴/۲۴۲۰	۴/۱۵۲۹	۴/۰۶۶۵	۴/۳۳۶۰	۳/۹۵۰۱	۳/۸۵۳۰	۴/۱۴۹۶	۴/۱۳۶۵	۴/۲۵۲۸	۴/۱۸۵۷
	انحراف معیار	۰/۴۹۳۶۷	۰/۵۰۳۶۹	۰/۵۹۷۹۶	۰/۵۴۹۵۸	۰/۸۴۹۲۳	۰/۷۷۵۰۵	۰/۶۸۸۱۹	۰/۵۸۹۴۱	۰/۵۳۹۰۶	۰/۵۱۳۷۶
بیشترین تفاوت	مقدار مطلق	۰/۱۰۵	۰/۱۱۸	۰/۱۴۳	۰/۱۷۳	۰/۲۴۰	۰/۱۳۷	۰/۱۵۷	۰/۱۵۶	۰/۱۴۹	۰/۱۳۳
	مثبت	۰/۱۰۵	۰/۱۱۸	۰/۰۹۹	۰/۱۱۳	۰/۱۹۶	۰/۱۱۴	۰/۱۳۵	۰/۱۴۳	۰/۱۳۱	۰/۰۹۵
	منفی	-۰/۰۹۷	-۰/۰۹۶	-۰/۱۴۳	-۰/۱۷۳	-۰/۲۴۰	-۰/۱۳۷	-۰/۱۵۷	-۰/۱۵۶	-۰/۱۴۹	-۰/۱۳۳
آماره آزمون		۰/۱۰۵	۰/۱۱۸	۰/۱۴۳	۰/۱۷۳	۰/۲۴۰	۰/۱۳۷	۰/۱۵۷	۰/۱۵۶	۰/۱۴۹	۰/۱۳۳
مقدار p		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
مقدار p به روش مونت‌کارلو	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حد پایین بازه اطمینان ۹۹٪	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حد بالای بازه اطمینان ۹۹٪	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

آزمون همبستگی اسپیرمن: با توجه به ترتیبی بودن متغیرها که با مقیاس لیکرت سنجیده شده‌اند و نیز نتیجه آزمون پیشین که نرمال‌نبودن توزیع داده‌ها را نشان داد، برای بررسی همبستگی متغیرهای پژوهش به جای آزمون پیرسون از آزمون رتبه‌ای اسپیرمن استفاده شد (جدول ۶).

جدول ۶: آزمون همبستگی اسپیرمن

متغیرهای پژوهش		زیبایی و جذابیت	رفاه، آسایش و سهولت	تعاملات اجتماعی	امنیت	انعطاف‌پذیری	تداوم و خوانایی	آسایش محیطی	بهداشت و سلامت	آموزش‌پذیری	حس تعلق
زیبایی و جذابیت	ضریب همبستگی	۱/۰۰۰	۰/۶۴۷	۰/۳۳۹	۰/۴۹۶	۰/۲۶۹	۰/۴۷۹	۰/۴۷۳	۰/۴۴۶	۰/۳۷۳	۰/۴۵۲
	سطح معناداری	—	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

متغیرهای پژوهش		زیبایی و جذابیت	رفاه، آسایش و سهولت	تعاملات اجتماعی	امنیت	انعطاف‌پذیری	تداوم و خوانایی	آسایش محیطی	بهداشت و سلامت	آموزش‌پذیری	حس تعلق
رفاه، آسایش و سهولت	ضریب همبستگی	۰/۶۴۷	۱/۰۰۰	۰/۴۲۰	۰/۶۰۹	۰/۳۷۸	۰/۵۸۲	۰/۵۹۵	۰/۵۱۷	۰/۴۹۳	۰/۵۶۳
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
تعاملات اجتماعی	ضریب همبستگی	۰/۳۳۹	۰/۴۲۰	۱/۰۰۰	۰/۳۸۹	۰/۴۰۵	۰/۴۸۰	۰/۴۵۷	۰/۵۳۶	۰/۴۱۷	۰/۳۲۴
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
امنیت	ضریب همبستگی	۰/۴۹۶	۰/۶۰۹	۰/۳۸۹	۱/۰۰۰	۰/۳۶۷	۰/۴۶۱	۰/۴۸۹	۰/۵۱۹	۰/۳۰۹	۰/۴۶۲
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
انعطاف‌پذیری	ضریب همبستگی	۰/۲۶۹	۰/۳۷۸	۰/۴۰۵	۰/۳۶۷	۱/۰۰۰	۰/۳۷۷	۰/۳۵۲	۰/۴۰۳	۰/۳۳۵	۰/۳۱۷
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
تداوم و خوانایی	ضریب همبستگی	۰/۴۷۹	۰/۵۸۲	۰/۴۸۰	۰/۴۶۱	۰/۳۷۷	۱/۰۰۰	۰/۵۸۳	۰/۵۸۳	۰/۴۵۵	۰/۵۱۰
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
آسایش محیطی	ضریب همبستگی	۰/۴۷۳	۰/۵۹۵	۰/۴۵۷	۰/۴۸۹	۰/۳۵۲	۰/۵۸۳	۱/۰۰۰	۰/۴۶۸	۰/۴۰۴	۰/۵۰۴
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
بهداشت و سلامت	ضریب همبستگی	۰/۴۴۶	۰/۵۱۷	۰/۵۳۶	۰/۵۱۹	۰/۴۰۳	۰/۵۸۳	۰/۴۶۸	۱/۰۰۰	۰/۳۴۶	۰/۳۹۱
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
آموزش‌پذیری	ضریب همبستگی	۰/۳۷۳	۰/۴۹۳	۰/۴۱۷	۰/۳۰۹	۰/۳۳۵	۰/۴۵۵	۰/۴۰۴	۰/۳۴۶	۱/۰۰۰	۰/۳۴۵
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	–	۰/۰۰۰
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱
حس تعلق	ضریب همبستگی	۰/۴۵۲	۰/۵۶۳	۰/۳۲۴	۰/۴۶۲	۰/۳۱۷	۰/۵۱۰	۰/۵۰۴	۰/۳۹۱	۰/۳۴۵	۱/۰۰۰
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	–
	حجم نمونه	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱

بر اساس جدول ۶، سطح معناداری (.sig) در همه روابط کمتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین میان همه متغیرها، دوبه‌دو، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین ضرایب همبستگی به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که این رابطه در همه موارد مثبت است.

از میان متغیرهای پژوهش، بیشترین همبستگی‌ها میان این جفت‌ها دیده می‌شود: زیبایی و جذابیت با رفاه، آسایش و سهولت (۰/۶۴۷)؛ رفاه، آسایش و سهولت با امنیت (۰/۶۰۹)، با آسایش محیطی (۰/۵۹۵)، با تداوم و خوانایی (۰/۵۸۲)، با حس تعلق (۰/۵۶۳) و با بهداشت و سلامت (۰/۵۱۷)؛ تداوم و خوانایی با آسایش محیطی (۰/۵۸۳)، با بهداشت و سلامت (۰/۵۸۳) و با حس تعلق (۰/۵۱۰)؛ بهداشت و سلامت با تعاملات اجتماعی (۰/۵۳۶) و با امنیت (۰/۵۱۹)؛ و آسایش محیطی با حس تعلق (۰/۵۰۴).

آزمون رتبه‌بندی فریدمن: برای پاسخ به پرسش دوم پژوهش، یعنی «اولویت به‌کارگیری متغیرهای محیطی مؤثر بر حضورپذیری در طراحی فضاهای رهاشده کوچک‌مقیاس شهری از منظر شهروندان چگونه است؟»، و تعیین اهمیت نسبی متغیرها، پس از گردآوری داده‌های پرسش‌نامه، از آزمون رتبه‌بندی فریدمن برای اولویت‌بندی متغیرها از دیدگاه ۳۸۱ پاسخ‌دهنده استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول ۷ آمده است. بر اساس یافته‌ها، متغیر «امنیت» بالاترین و متغیر «آموزش‌پذیری» پایین‌ترین رتبه اهمیت را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۷: میانگین رتبه‌های آزمون فریدمن به ترتیب اولویت

ردیف	متغیرهای پژوهش	میانگین رتبه
۱	امنیت	۶/۷۱
۲	آسایش محیطی	۶/۱۸
۳	زیبایی و جذابیت	۵/۹۸
۴	بهداشت و سلامت	۵/۶۶
۵	حس تعلق	۵/۵۵
۶	تداوم و خوانایی	۵/۳۰

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

ردیف	متغیرهای پژوهش	میانگین رتبه
۷	رفاه، آسایش و سهولت	۵/۲۹
۸	تعاملات اجتماعی	۵/۱۷
۹	انعطاف‌پذیری	۴/۹۶
۱۰	آموزش‌پذیری	۴/۱۹

بر اساس جدول ۷، متغیرهای مؤثر بر حضورپذیری فضاهای شهری از دیدگاه پاسخ‌دهندگان به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: امنیت؛ آسایش محیطی؛ زیبایی و جذابیت؛ بهداشت و سلامت؛ حس تعلق؛ تداوم و خوانایی؛ رفاه، آسایش و سهولت؛ تعاملات اجتماعی؛ انعطاف‌پذیری؛ و آموزش‌پذیری. مقایسه با جدول ۴ نشان می‌دهد که سه متغیر نخست، یعنی «امنیت»، «آسایش محیطی» و «زیبایی و جذابیت»، در هر دو جدول بالاترین رتبه را دارند و از اولویت بیشتری نسبت به سایر عوامل برخوردارند.

با توجه به سطح معناداری آزمون فریدمن که کمتر از ۰/۰۱ است (جدول ۸)، می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت میانگین رتبه‌های متغیرهای حضورپذیری از نظر آماری معنادار است و تصادفی نیست.

جدول ۸: آماره‌های آزمون فریدمن

آماره	مقدار
حجم نمونه	۳۸۱
آماره کای‌دو (Chi-Square)	۲۰۸/۰۳۵
درجه آزادی	۹
سطح معناداری (.sig)	۰/۰۰۰

در تصویر ۳، شماری از فضاهای ناامن محدوده دیده می‌شود که به‌دلیل تاریکی، وجود کنج‌های خلوت، آثار حضور معتادان و کارتن‌خواب‌ها، زباله‌گردی و مانند آن، از حضور شهروندان خالی مانده‌اند.

تصویر ۳: فضاهای ناامن در محدوده مورد مطالعه

نتیجه‌گیری

نتایج نشان می‌دهد که وجود فضاهای کوچک‌مقیاسِ بلااستفاده یا نامناسب‌به‌کاررفته در بافت محدوده مورد مطالعه، پیوستگی فضایی را از میان برده و محدوده را با معضلاتی چون فقدان امنیت، نبود جذابیت برای حضور و کمبود امکانات روبه‌رو کرده است. همچنین این محدوده در تأمین انواع فضای عمومی ضعیف است و می‌توان گفت حضور شهروندان در فضاهای درون بافت عملاً بسیار ناچیز است.

بنابراین، با استفاده از نتایج تحلیل‌های به‌دست‌آمده می‌توان مؤلفه‌های حضورپذیری را تقویت کرد و از طریق اختصاص کاربری‌های عمومی و بازطراحی فضاهای کوچک‌مقیاسِ شناسایی‌شده، با در نظر گرفتن اولویت نیازهای ساکنان، به ارتقای حضورپذیری شهروندان و بازگرداندن عرصه‌های بلاتکلیف شهری به‌عنوان فضاهای عمومیِ در خدمت مردم کمک کرد.

بر پایه نتایج، تأمین مؤلفه‌هایی چون امنیت، آسایش محیطی و زیبایی و جذابیت برای فراهم‌کردن حضور شهروندان در محدوده مورد مطالعه، از اولویت بالاتری برخوردار است.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

پی‌نوشت‌ها

پی‌نوشت

۱. Kolmogorov–Smirnov Test
۲. Spearman Correlation Test
۳. Friedman Test

منابع

- Akbari, A., & Lotfalian, N. (2020). Creating pedestrian routes and presence in urban spaces as a social approach to traffic management (Case study: Tarkhani Bazaar of Tehran). *Iranian Journal of Anthropological Research, 9*(2), 147–168. (In Persian) DOI: https://doi.org/10.22059/ijar.2020.78434
- Akbari, R., & Pakbonyan, S. (2012). The impact of public spaces form on women's social security sense: Comparative study in two different residential patterns. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning, 17*(2), 53–64. (In Persian) URL: https://jfaup.ut.ac.ir/article_30160.html
- Alizadgohari, N., Shahedi, B., & Ahmadi, F. (2023). Analysis of spatial components affecting the presence-ability of commercial spaces based on non-formal relations (Case study: Isfahan Bazaar). *Naqshejahan – Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning, 13*(3), 30–50. (In Persian)
- Amirfakhrian, M., Arab, M., & Jambarjoughi, M. (2023). Investigating accessibility and influencing factors on social interactions in urban spaces (Case study: Mellat Park of Mashhad). *Geography and Territorial Spatial Arrangement, 14*(50), 55–88. (In Persian) URL: https://gaij.usb.ac.ir/article_8181.html
- Aram, F., Gharai, F., & Habibi, M. (2018). A survey on the role of periodical markets in the sociability of neighborhood's residents and social interactions (Case study: Hamedan). *Armanshahr Architecture & Urban Development, 11*(23), 135–145. (In Persian) URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_69625.html
- Arasteh, M., Pourhassanzadeh, M. H., & Alizadeh, R. (2020). Assessing the desirability of security in urban public spaces for women's presence (Case study: District 1 of Shiraz). *Social Security Studies, 11*(64), 97–122. (In Persian)
- Azizi, M. M., & Shaban Jula, E. (2014). Evaluating the physical structure of old urban neighborhoods in responding to the sense of security (Case study: Malekabad neighborhood, Qazvin). *Human Geography Research, 46*(4), 791–808. (In Persian) URL: https://journals.ut.ac.ir/article_51240.html
- Bagheri, S. M., Nasr, T., Heidari, A. A., & Taghipour, M. (2023). Investigating the effect of the quality of engagement with space on the attendance in public urban spaces (Case study: Traditional bazaars of Shiraz metropolis). *Journal of Research and Urban Planning, 14*(55). (In Persian) URL: https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_5611.html
- Behzadfar, M., Jalili Sadrabad, S., & Jalili Sadrabad, S. (2014). Public lighting in urban areas and the presence of women (Case study: Tehran Saei Park). *Armanshahr Architecture & Urban Development, 7*(Special Issue on Lighting), 93–100. (In Persian) URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_39224.html
- Cooper Marcus, C., & Francis, C. (Eds.). (1998). *People places: Design guidelines for urban open space* (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons.
- Dallakeh, H., Behzadfar, M., Ghalehnoee, M., & Bakhtiar Nasrabadi, A. (2022). Increasing presence-ability in urban spaces through the behavior–physical environment congruence approach (Case study:

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

Enghelab Square of Isfahan). *Environmental Based Territorial Planning (Amayesh-e Mohit), 15*(58), 155–178. (In Persian)

- Etemadi, K., & Safavi, S. A. (2022). The role of technology in urban inclusiveness with the emphasis on the presence of people with disabilities in urban spaces. *Bagh-e Nazar, 19*(111), 17–26. (In Persian) URL: https://www.bagh-sj.com/article_153550.html
- Fakouhi, N. (2004). *Urban anthropology*. Tehran: Ney. (In Persian)
- Gehl, J. (2008). *Life between buildings* (Sh. Shasti, Trans.). Tehran: Jahad Daneshgahi. (In Persian)
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington, DC: Island Press.
- Grahn, P., & Stigsdotter, U. K. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. *Landscape and Urban Planning, 94*(3–4), 264–275. DOI: https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012
- Greater London Authority. (n.d.). *Mayor of London official website*. Retrieved August 1, 2025. URL: https://www.london.gov.uk
- Hataminejad, H., Moradpour, N., & Safaei Reineh, M. (2020). Analysis of the factors affecting the vitality of future urban spaces for women's presence. *Future Cities Vision, 1*(3), 15–30. (In Persian)
- Irizarry, R. (2003). *Restructuring the spaces under elevated expressways: A case study of the spaces below the Interstate-10 overpass at Perkins Road in Baton Rouge, Louisiana* (Master's thesis, Louisiana State University). LSU Master's Theses, 1273. URL: https://repository.lsu.edu/gradschool_theses/1273
- Kakizadeh, M. A., Naseri, N., Janahmadi, R., & Heidarzadeh, E. (2022). Investigating the effect of the physical structure of the historical fabric of Bushehr on residents' presence using confirmatory factor analysis. *Soffeh, 32*(4), 73–92. (In Persian) URL: https://soffeh.sbu.ac.ir/article_101908.html
- Khaliji, M. A., & Rezaei Hajideh, S. (2023). Problems and challenges of the elderly in urban spaces: A case study of Tehran's 13th district. *Journal of Research and Urban Planning, 14*(54), 153–168. (In Persian) URL: https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_5578.html
- Krier, R. (2004). *Urban space* (Kh. Hasheminejad, Trans.). Isfahan: Khak. (In Persian)
- Mahdavian, M. (2001). Parks as social institutions. In *Proceedings of the educational and research conferences on the green space of Tehran* (Vol. 19). Tehran: Tehran Parks and Green Space Organization. (In Persian)
- Majdi Kafshgari, S., & Nazif, H. (2024). Identifying and evaluating the physical factors affecting the presence-ability of the open spaces of residential complexes for children aged 3 to 6. *Iranian Architecture & Urbanism, 15*(1), 191–204. (In Persian)
- Mansourhosseini, N., & Javan Forouzandeh, A. (2018). The role of physical–semantic components of public places in residential complexes in the presence of the elderly (Case study: Ekbatan Town). *Hoviatshahr, 12*(33), 61–74. (In Persian)
- Mazandarani, N. (2015). Identifying the dimensions of citizens' environmental preferences in relation to the quality of presence in urban streets. In *International Conference on New Research in Civil Engineering, Architecture and Urban Planning*. Tehran. (In Persian)
- Mirsalami, M., Omranipour, A., & Shariati, S. (2023). Reading the physical structure of mosques on how to perceive, behave and measure audience attendance (Case study: Traditional and contemporary mosques in Qazvin). *Journal of Researches in Islamic Architecture, 11*(1), 43–63. (In Persian) URL: https://jria.iust.ac.ir/article-1-1499-en.html
- Moeini, S. M. (2011). Pedestrian access to public transport stations. *Manzar, 3*(15), 62–65. (In Persian)
- Mohammadzadeh Nabiyi, E., & Gharehbaglou, M. (2021). Applying gamification in urban spaces to promote the presence of autistic children. *Manzar, 13*(55), 52–65. (In Persian)

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

- Nasar, J. L. (2011). Environmental psychology and urban design. In T. Banerjee & A. Loukaitou-Sideris (Eds.), *Companion to urban design* (pp. 162–174). London: Routledge.
- National Park Service. (n.d.). *U.S. National Park Service official website*. Retrieved August 1, 2025. URL: https://www.nps.gov/index.htm
- Negarestan, F., Teymouri, M., & Atashinbar, M. (2010). Landscape theory: An approach to the continuity of identity in the process of urban renewal. *Bagh-e Nazar, 7*(14), 59–68. (In Persian) URL: https://www.bagh-sj.com/article_19.html
- Nili, R., Nili, R., & Soltanzadeh, H. (2012). How the characteristics of healing landscapes are reflected in the landscape pattern of the Persian garden. *Bagh-e Nazar, 9*(23), 65–74. (In Persian) URL: https://www.bagh-sj.com/article_2456.html
- Nordh, H., Hartig, T., Hagerhall, C. M., & Fry, G. (2009). Components of small urban parks that predict the possibility for restoration. *Urban Forestry & Urban Greening, 8*(4), 225–235. DOI: https://doi.org/10.1016/j.ufug.2009.06.003
- Paley Park. (2025, August 1). *Paley Park*. URL: https://www.paleypark.org
- Peschardt, K. K., Schipperijn, J., & Stigsdotter, U. K. (2012). Use of small public urban green spaces (SPUGS). *Urban Forestry & Urban Greening, 11*(3), 235–244. DOI: https://doi.org/10.1016/j.ufug.2012.04.002
- Rafieian, M., Asgarizadeh, Z., & Asgarizadeh, M. (2010). Evaluating the quality of residential complexes with emphasis on the satisfaction approach in Navab neighborhood. *Spatial Planning (Modares Human Sciences), 14*(1), 197–212. (In Persian)
- Rezazadeh, R. (2006). A psychological and sociological approach to place identity in new towns. In *Proceedings of the International Conference on New Towns* (pp. 236–237). Tehran: New Towns Development Company. (In Persian)
- Saremi, H. R., Taleb Valiollah, N., & Habibi, S. (2023). Investigating the potential of walkability in increasing citizens' presence using the space syntax approach in urban neighborhoods (Case study: Ostadsara neighborhood, Rasht). *New Attitudes in Human Geography, 15*(4), 97–122. (In Persian) URL: https://sanad.iau.ir/fa/Article/859413
- Sharepour, M. (2016). The right to the city and urban public spaces. *Anthropological Studies, 2*(1), 51–66. (In Persian)
- Shirazbakht, F., & Goodarzi, R. (2020a). Evaluating and comparing the tourism status of Eram, Jahan-Nama and Afifabad gardens in Shiraz with the approach of improving citizens' presence. *Memarshenasi, 16*, 51–59. (In Persian)
- Shirazbakht, F., & Goodarzi, R. (2020b). Evaluating pedestrian routes in Shiraz with the approach of improving citizens' presence (Case study: Salamat-Chamran, Ghasrodasht and Hosseini-Alhashemi pedestrian ways). *Memarshenasi, 16*, 87–97. (In Persian)
- Talebi, Zh. (2004). Social relations in urban spaces. *Nameh-ye Olum-e Ejtemaei (Social Sciences Letter), 11*(4), 161–180. (In Persian)
- Tavassoli, M. (1997). *Principles and methods of urban design and residential spaces in Iran: Access design*. Tehran: Center for Urban Planning and Architecture Studies and Research of Iran. (In Persian)
- Vahdat, S., & Sajadzadeh, H. (2016). Investigating and evaluating the role of urban art in increasing the presence-ability of public spaces with emphasis on urban graphics (Case study: Mardom Park, Hamedan). *Art Research, 6*(11), 25–38. (In Persian)
- Van der Voordt, T., & Van Wegen, H. (2005). *Architecture in use: An introduction to the programming, design and evaluation of buildings*. Oxford: Architectural Press.
- Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & De Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]

literature study. *Landscape and Urban Planning*, *65*(1–2), 5–18. DOI: https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00232-3

- Whyte, W. H. (2013). *The social life of small urban spaces* (M. Habibi & M. H. Ghiaei, Trans.). Tehran: University of Art. (In Persian)
- Zandieh, M., Hesari, P., Tabna, S., & Mohtasham, A. (2016). Measuring the potential of urban lost spaces with a sustainable green space development approach (Case study: Akhound neighborhood, Qazvin). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, *6*(20), 83–95. (In Persian) URL: https://gaij.usb.ac.ir/article_2695.html

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-29]